

Мамонтова Наталія

ФІНАНСОВІ ПРОБЛЕМИ РЕАЛЬНОГО СЕКТОРА ЕКОНОМІКИ

В статті розкриваються основні фінансові проблеми реального сектора економіки.

У нових економічних умовах найбільшої ефективності від впливу фінансового сектора на виробництво можна досягти лише у разі збалансованої взаємодії ланок фінансового сектора та виваженої економічної політики держави, яка формує бюджетну, податкову, амортизаційну, грошову, кредитну і валютну політику. Стратегія економічного зростання вимагає своєчасного коригування заходів фіскально-бюджетної та грошово-кредитної політики відповідно до зміни економічної ситуації в країні. Мова йде, перш за все, про збільшення асигнувань на інвестиції в міру скорочення бюджетного дефіциту, про зниження облікової ставки та збільшення кредитної емісії в міру падіння темпів інфляції.

Оцінюючи перспективи посилення ролі банків в економічному зростанні, не можна залишити поза увагою те, що заощадження населення та господарюючих суб'єктів в іноземній валюті мають випереджаючу тенденцію порівняно із заощадженнями у національній валюті. На початок 2000 р. співвідношення між депозитами у національній та іноземній валютах становило відповідно 55,7% і 44,3%, хоча на початок 1995 р. воно було 58 та 42%. Ця тенденція свідчить про падіння довіри до національних грошей у зв'язку з їх періодичною девальвацією, про поступовий перехід функції накопичення вартості на території України до долара США, що гальмує розвиток банківської системи.

Політика придушення інфляції в умовах кризового стану основних секторів економіки спричинила ряд аномалій у грошово-кредитній сфері, які погіршують стійкість банківської системи. Поширеність бартерних угод і використання інших способів захисту виробництва – природна реакція підприємств на здійснювану грошово-кредитну та фінансову політику по відношенню до реального сектора. Фінанси підприємств формуються переважно за рахунок кредиторської заборгованості, що фактично обмежує можливості банківського сектора щодо акумулювання коштів і спрямування їх у реальний сектор економіки. Стабілізація курсу гривні, активізація малого та середнього бізнесу сприяють зростанню попиту на гроші та розширенню меж безінфляційної емісії, притоку вкладів населення в банки тощо. Ці процеси сприяють збільшенню емісійного джерела формування

інвестиційних ресурсів (без інфляційних наслідків), зростанню децентралізованих кредитних ресурсів банків і розширенню їх можливостей кредитувати реальну економіку, в т.ч. інвестиційні потреби.

Проте в банківській системі та в економіці в цілому склалася ситуація вкрай несприятлива для розвитку банківського кредитування реального сектора економіки. Це, перш за все, низький рівень капіталізації банків, що не дозволяє їм здійснювати значні кредитні вкладення в господарський обіг підприємств. Лише окремі комерційні банки України, серед них Промінвестбанк, Перший Український міжнародний банк, "Аваль", Приватбанк, мають можливість здійснювати відносно значні вкладення в економіку без ризику стати банкрутом у результаті неповернення позичок.

Переорієнтацію банків на обслуговування виробничої сфери замість бюджетної сфери і спекулятивної комерції можливо здійснити лише шляхом впливу на економічні інтереси банків. Якщо вкладати капітали у виробничі підприємства банкам буде так само вигідно і надійно (малоризиково), як і в бюджетну сферу чи в комерційні операції, то банківська система повернеться обличчям до виробництва і спрямує свій потенціал на забезпечення економічного зростання. А в міру нарощування економічного потенціалу зростатиме потенціал банків і їх вплив на економічну динаміку.

Одним із шляхів мобілізації фінансових ресурсів для реального сектора економіки може бути розвиток ринку державних цінних паперів та операцій на відкритому ринку. В цьому відношенні набувають нагальної необхідності такі показники:

- стрімкий розвиток ринку державних казначейських зобов'язань для залучення коштів населення;
- зниження рівня відсоткових ставок на фінансових ринках.

Як відомо, фінансові ресурси підприємств формуються, в першу чергу, з прибутку, що залишається після сплати податків, і амортизаційних відрахувань.

Це досить значні суми і від того, наскільки вони раціонально використовуються, в значній мірі залежать темпи підйому економіки. В 1999 р. сума балансового прибутку по ряду прибуткових підприємств становила понад 27 млрд.грн. і амортизаційних відрахувань – 19 млрд.грн. За вирахуванням податків із прибутку в розпорядженні підприємств залишилося близько 40 млрд.грн., що дорівнювало обсягу зведеного бюджету України. Мобілізація певної частини коштів підприємства можлива через проведення ефективної амортизаційної політики та через податкову систему.

Значна частина амортизаційних відрахувань до цього часу припадає на державні підприємства, окремі з них отримують бюджетну підтримку (наприклад, вугільні шахти через закупку вугілля), але їм (як приват-

ним чи акціонерним товариствам) законодавчо надано право на самостійне використання не лише прибутку, але й амортизаційних відрахувань, що економічно важко обґрунтувати.

Послаблення державного контролю за напрямками використання амортизаційних відрахувань керівництвом усіх, без винятку, підприємств без урахування форми власності реальними власниками та повна відміна раніше діючого положення, відповідно до якого амортизаційні відрахування є, в першу чергу, джерелом заміни діючих застарілих основних фондів, стало одним із вагомих факторів старіння в Україні засобів виробництва. В останнє десятиріччя відбулося суттєве старіння основних фондів, що впливає на конкурентноздатність продукції українських товаровиробників. За даними колишнього Мініпромполітики України, по колу підпорядкованих йому підприємств рівень зносу машин та обладнання на початок 2000 р. перевищував 65 відсотків, у тому числі у машинобудуванні – 70 відсотків.

Правомірним було б надати право використання нарахованих амортизаційних відрахувань власнику підприємства, а не його керівництву. Крім того, слід законодавчо встановити частку амортизаційних відрахувань у загальній їх сумі, яка обов'язково повинна бути спрямована на відновлення основних фондів (наприклад, 70 відсотків). Це повинно стосуватись, у першу чергу, підприємств вугільної промисловості, залізничного транспорту, військово-промислового комплексу.

Такий підхід сприятиме вирішенню двох взаємопов'язаних завдань – концентрації частини (в бюджеті чи галузевому фонді) амортизації державних підприємств для фінансування пріоритетних проектів і збільшення обсягу коштів, що спрямовуються на відтворення основних фондів у цілому по Україні.

Вирішення цих завдань матиме важливе значення для макроекономічної стабілізації країни, адже за останні роки обсяги інвестицій в економіку України за рахунок усіх джерел фінансування практично залишились без зміни і не перевищували 13,8 відсотків до ВВП, тоді як для забезпечення сталого зростання ВВП (5-7 відсотків на рік) необхідно, як правило, щорічно інвестувати до 20 відсотків ВВП. Приблизно такі обсяги в останньому десятиріччі в Україні були в 1993-1994 рр. (відповідно: 19,8 відсотків і 18,9 відсотків).

Значні можливості по збільшенню до потрібного рівня обсягів інвестицій в Україні пов'язані з прямими іноземними інвестиціями. Проте стан розвитку реформ, недостатність і нестабільність законодавчої бази, особливо у сфері оподаткування, відсутність державної підтримки пріоритетних проектів роблять непривабливою економіку України для іноземних інвесторів.

Серед основних причин такого стану є діюча податкова система України, яка негативно впливає як на приток іноземних інвестицій, так і на економічну діяльність українських підприємств у цілому.

Можна виділити наступні недоліки вітчизняної податкової політики, які гальмують формування фінансового забезпечення інвестицій:

- невідповідність податкової політики основним принципам оподаткування;
- надмірне та нерівномірне податкове навантаження на платників;
- надмірна складність податкової системи;
- неузгодженість і суперечність податкових законів і підзаконних нормативних актів;
- нестабільність законодавства;
- безсистемне і невиправдане надання податкових пільг.

Значний вплив на відволікання обігових коштів підприємств справляє діючий в останні 5 років порядок сплати податків по факту відвантаження продукції, а не надходження коштів на банківський рахунок платника податку.

Якщо з теоретичної точки зору такий підхід заперечень не викликає, то з практичної, враховуючи астрономічні обсяги кредиторської заборгованості між підприємствами України, це є не що інше, як пряме вилучення до бюджету обігових коштів підприємств.

Слід підкреслити, що підготовка сприятливих умов для залучення іноземних інвестицій вимагає не лише упорядкування діючої податкової системи, а й створення таких економічних умов, за яких виробляти товари на території України було б вигідніше, ніж ввозити їх по імпорту.

В останні роки неодноразово вносились пропозиції щодо надання пільг підприємствам, які здійснюють інвестиції, але рішень із цього питання так і не було прийнято, оскільки це ніби то могло призвести до певного зниження надходжень до бюджету. Проте такі побоювання не мають ніякого підґрунтя, тому що надання окремих пільг при інвестуванні може зменшити потенційні надходження до бюджету лише в стартовому періоді і то гіпотетично, адже в разі не проведення інвестицій додаткового прибутку, і платежів до бюджету може не бути.

Слід законодавчо закріпити (що мало місце у 80-і роки) право підприємств використовувати до повного погашення довгострокового кредиту частину прибутку, отриманого внаслідок здійсненої інвестиції, за умови використання з цією метою не менше 70 відсотків нарахованих амортизаційних відрахувань.

Вищевказані недоліки податкової системи свідчать про те, що вона сприяє поглибленню економічної кризи. Головним завданням податкової політики повинна стати переорієнтація податкової системи з чисто фіскальних цілей на стимулювання економічного зростання. Для цього необхідно вжити наступних заходів:

- поступово вирівняти** податковий тягар для різних категорій платників податків, **скоротити** необґрунтовані індивідуальні або галузеві пільги і

одночасно знизити податкове навантаження на реальних виробників. В Україні, враховуючи рівень виробництва, важко буде досягти тривалого економічного зростання, якщо сукупний фіскальний тягар не знизиться до рівня близько 25-30% офіційного ВВП. Нижчий фіскальний тягар стимулює підприємців до виходу з тіньової економіки, що сприятиме збільшенню надходжень до бюджету, а, в кінцевому результаті, – сприятиме економічному зростанню;

- спростити податкову систему, зробити її зрозумілою і платникам податків, і органам, що відповідають за їх збір;

- поліпшити регламентацію діяльності і взаємодію податкової адміністрації і платників податків;

- виключити укорінену практику перманентної зміни податкового законодавства.

Переважну частину витрат, пов'язаних із структурною перебудовою економіки, зокрема з розвитком нових технологій, повинна фінансувати держава, оскільки ці витрати не дуже привабливі для банківського кредитування та іноземних інвесторів.

Підсумовуючи вищевказане, зазначимо, що позитивний вплив від реалізації викладених заходів по вирішенню фінансово-кредитних проблем реального сектора можливо досягти лише при забезпеченні загальної політичної та соціально-економічної стабільності у державі, активізації зусиль у проведенні інституційних, структурних і правових реформ у напрямку реалізації зазначених заходів. Це створить необхідні умови для збільшення свободи підприємництва та поживлення в реальному секторі економіки, зростання економічних показників і добробуту населення України.

1. Брігхем С. Основи фінансового менеджменту: Пер. з англ. – К.: Молодь, 1997. – 1000 с.

2. Ван Хорн Дж.К. Основи управління фінансами: Пер. с англ. – М.: Финансы и статистика, 1996. – 800 с.

3. Гальчинский А. Виртуальная экономика в Украине: механизм и социальные корни // Зеркало недели. – 1999. - № 4. – С.1.

4. Зіденберг А., Мьоллерс Ф. Взаємодія між грошовою політикою та політикою реформ в Україні // Фондовий ринок. – 1999. - № 1. – С. 33.

5. Лукинов І.І. Економічні трансформації. – К.: Інститут економіки НАН України, 1997.

6. Україна: поступ у ХХІ століття. Стратегія економіки та соціальної політики на 2000-2004 роки. Послання Президента України до Верховної Ради України // Урядовий кур'єр. – 2000. - № 16. – С. 5-12.

7. Шабліста Л.М. Податки як засіб структурної перебудови економіки. – К.: Інститут економіки НАН України, 2000.

Mamontova Natalia. Financial Problems of Real Sector of Economy

The article deals with the main financial problems of real sector of economy.